МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет мистецтв і моди

Кафедра професійної освіти в сфері технологій та дизайну

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

АРТТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Психологія

Виконала: студентка групи БПс-22
Макарічева Яна Олександрівна
Науковий керівник к.психол.н.,
доц. Москальов М.В.
Рецензент д.психол.н.,
доц. Добровольська Н.А.

Київ 2026

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Факультет мистецтв і моди

Кафедра професійної освіти в сфері технологій та дизайну

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри ПОСТД
_____ Алла СЕМЕНОВА
“____” _____ 2026 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Макарічевій Яні Олександрівні

1. Тема кваліфікаційної роботи: ***Арттехнології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами***
   Науковий керівник роботи Москальов Максим Володимирович, канд.психол.наук, доцент
   затверджена наказом КНУТД від 17.03.2026 р. № 62-уч
2. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми використання арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ОПП), нормативно-правові документи у сфері освіти та інклюзії, результати емпіричного дослідження, проведеного на базі закладу освіти.
3. Зміст кваліфікаційної роботи: вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. У першому розділі розкрито теоретичні засади використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП, у другому – представлено організацію, результати емпіричного дослідження та практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій.
4. Дата видачі завдання 17.03.2026 р.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	**Ім'я, прізвище та посада консультанта**	**Підпис, дата**	
		Завдання видав	**Завдання прийняв**
Розділ 1	Альона ТИХОМИРОВА, к.психол.н., ст.викл.	02.04.2026 р.	23.04.2026 р.
Розділ 2	Альона ТИХОМИРОВА, к.психол.н., ст.викл.	24.04.2026 р.	25.05.2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу кваліфікаційної роботи	Орієнтовний термін виконання	Примітка про виконання
1	Вступ	березень 2026 р.	виконано
2	Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	березень – квітень 2026 р.	виконано
3	Розділ 2. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	квітень – травень 2026 р.	виконано
4	Висновки	травень 2026 р.	виконано
5	Оформлення (чистовий варіант)	травень 2026 р.	виконано
6	Подача кваліфікаційної роботи науковому керівнику для відгуку (за 14 днів до захисту)	29.05.2026 р.	виконано
7	Подача кваліфікаційної роботи для рецензування (за 12 днів до захисту)	08.06.2026 р.	виконано
8	Перевірка кваліфікаційної роботи на наявність ознак плагіату (за 10 днів до захисту)	10.06.2026 р.	виконано
9	Подання кваліфікаційної роботи завідувачу кафедри (за 7 днів до захисту)	15.06.2026 р.	виконано

З завданням ознайомлена:

Студентка _____ Яна МАКАРІЧЕВА

Науковий керівник _____ Максим МОСКАЛЬОВ

АНОТАЦІЯ

Макарічева Я. О. Арттехнології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 053 «Психологія». Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2026.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психологічних особливостей застосування арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). У роботі здійснено теоретичний аналіз сутності, видів та корекційно-розвивального потенціалу арттехнологій (ізотерапії, пісочної терапії, казкотерапії, музикотерапії тощо) у сучасній психологічній практиці. Розкрито психолого-педагогічні характеристики дітей з різними нозологічними групами (розлади аутистичного спектра, затримка психічного розвитку, порушення мовленнєвого розвитку).

Емпіричне дослідження проведено на базі ТОВ “Українська гімназія “Мозаїка”” (м. Бровари, Броварський район, Київська область) за участю 5 дітей віком 6-10 років (3 – з порушеннями мовленнєвого розвитку, 2 – із затримкою психічного розвитку). Дослідження відбувалося в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. Було використано комплекс теоретичних та емпиричних методів дослідження: цілеспрямоване спостереження, проєктивні арттерапевтичні методики, нейропсихологічні проби (за О. Лурією), сенсорне профілювання, адаптовані методики О. Фанталової та А. Маслоу, математико-статистичний аналіз (критерій знаків G).

Результати дослідження засвідчили позитивну динаміку після впровадження комплексної програми, що поєднувала арттехнології, елементи сенсорної інтеграції та нейрокорекції. Встановлено зниження рівня тривожності, покращення емоційного стану, розвиток міжпівкульної взаємодії та зорово-моторної координації у дітей з ООП. Статистична обробка даних підтвердила значущість отриманих змін ($p \leq 0,05$).

Розроблено практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій у психологічному супроводі дітей з ООП для психологів, педагогів та батьків.

Ключові слова: арттехнології, арттерапія, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, корекційно-розвивальна робота, сенсорна інтеграція, нейрокорекція, емоційно-вольова сфера.

ABSTRACT

Makaricheva Y. O. Art Technologies in Work with Children with Special Educational Needs. Qualification paper for obtaining the Bachelor's degree in Specialty 053 Psychology. Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, 2026.

The qualification paper is devoted to the study of the psychological features of applying art technologies in work with children with special educational needs (SEN). The paper provides a theoretical analysis of the essence, types, and corrective-developmental potential of art technologies (isotherapy, sand therapy, fairy-tale therapy, music therapy, etc.) in contemporary psychological practice. It also characterizes the psychological and pedagogical features of children with different nosological groups, including autism spectrum disorders, developmental delays, and speech development disorders.

The empirical research was conducted on the basis of LLC "Ukrainian Gymnasium 'Mosaic'" (Brovary, Brovary District, Kyiv Region) the participation of five children aged 6-10 years (three with speech development disorders and two with developmental delays). The study included ascertaining, formative, and control stages. A set of methods was used: targeted observation, projective art-therapeutic techniques, neuropsychological tests (according to A. Luria), sensory profiling, as well as adapted methods for assessing the value-accessibility ratio (O. Fantalova) and the level of needs satisfaction (A. Maslow), together with mathematical-statistical data analysis (the G-sign test).

The results of the study demonstrated positive dynamics after the implementation of a comprehensive program combining art technologies, sensory integration, and neurocorrection. A decrease in anxiety, improvement in emotional state, and development of interhemispheric interaction and visual-motor coordination in children with SEN were identified. Statistical data processing confirmed the significance of the obtained changes ($p \leq 0.05$).

Practical recommendations for the use of art technologies in psychological support for children with SEN were developed for psychologists, teachers, and parents.

Keywords*:* art technologies, art therapy, children with special educational needs, inclusive education, corrective-developmental work, sensory integration, neurocorrection, emotional-volitional sphere.

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ……. 11

1.1. Сутність та види арттехнологій у сучасній психологічній практиці…… 13

1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей з особливими освітніми потребами…….. 16

1.3. Корекційно-розвивальний потенціал арттехнологій у роботі з різними нозологічними групами дітей…… 19

Висновки до розділу 1……..…….. 23

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ……... 25

2.1. Методичний інструментарій та організація дослідження впровадження арттехнологій у роботу з дітьми з ООП …… 25

2.2. Аналіз результатів дослідження ефективності використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП……..……...…… 30

2.3. Організація експерименту з використанням арттехнологій у роботі з дітьми з ООП……... 37

2.4. Практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій у роботі з дітьми з ООП…… 38

Висновки до розділу 2……..…… 42

ВИСНОВКИ…….. 45

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 47

ДОДАТОК А ……. 54

ДОДАТОК Б …….. 61

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку національної системи освіти в Україні характеризується глибоким реформуванням, спрямованим на забезпечення рівного доступу до якісного навчання, виховання та соціалізації всіх категорій здобувачів освіти. Особливої уваги у цьому контексті потребує організація ефективного психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП). З кожним роком кількість дітей, які потребують спеціалізованої допомоги через порушення когнітивного, сенсорного, мовленнєвого розвитку, розлади аутистичного спектра (РАС) чи затримку психічного розвитку (ЗПР), невпинно зростає.

За даними Міністерства освіти і науки України, а також статистичними звітами Інституту освітньої аналітики, за останні роки кількість учнів в інклюзивних класах зросла. Якісний аналіз цих даних свідчить про те, що класичні вербальні та репродуктивні методи психокорекції часто виявляються недостатньо ефективними у роботі з такими дітьми через наявність у них виражених бар'єрів у комунікації, когнітивній та емоційно-вольовій сферах [5; 6; 7; 12]. Виникає суперечність між об'єктивною потребою суспільства та освітнього простору в ефективній інтеграції дітей з ООП і недостатньою гнучкістю традиційних психологічних інструментів, що застосовуються в закладах освіти [10; 11; 21; 22].

Теоретико-психологічні засади компенсації психофізичних порушень, організації інклюзивного середовища та використання корекційно-розвивальних технологій висвітлено у працях С.П. Миронової, Л.І. Прохоренко, В.В. Кобильченко, І.М. Омельченко, а також у сучасних публікаціях, присвячених арттерапії в спеціальній та інклюзивній освіті [10; 15; 16; 17; 18; 22; 23; 24].

У сучасних зарубіжних дослідженнях увага зосереджується на обґрунтованості мистецько-терапевтичних втручань, їхньому впливі на емоційне регулювання, зменшення тривожності та допомогу дітям з особливими освітніми потребами. Зокрема, праці V. Karkou, C.A. Malchiodi, J.A. Rubin, S. Snir,

E.S. Metzl та B. Zhang підтверджують перспективність застосування цих методів у психолого-педагогічному супроводі [35; 39; 41; 45; 46; 50].

У рамках спеціальності 053 Психологія одним із найперспективніших і науково обґрунтованих методів вирішення цієї проблеми є використання арттехнологій. Арттерапевтичні методи (пісочна терапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія тощо) мають м'який терапевтичний і корекційно-розвивальний ефект, оскільки спираються на використання невербальних каналів зв'язку. Вони дають змогу частково обійти когнітивні й мовленнєві труднощі дитини, знизити рівень тривожності, скоригувати поведінкові прояви та стимулювати сенсорну інтеграцію [8; 9; 20; 34; 40; 50]. Відповідність теми сучасному стану розвитку науки полягає в інтеграції психологічних засад спеціальної психології з досягненнями арттерапії та корекційно-розвивальних технологій, що забезпечує комплексний підхід до гармонізації внутрішнього світу дитини з ООП та розвитку її адаптаційного потенціалу [10; 19; 20; 24; 41].

Тема дослідження обрана не випадково, адже робота психолога в умовах інклюзії досі потребує ревізії та впорядкування наявних інструментів. Ми прагнули розробити таку модель корекційного втручання, яка б збалансувала теоретичну підготовку фахівця з його практичною діяльністю, що й зумовило науковий інтерес до цієї проблематики.

Об'єкт дослідження – процес психологічної корекції дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Предмет дослідження – психологічні особливості використання арттехнологій як засобу корекції та розвитку емоційно-вольової сфери і комунікативних умінь у дітей з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити вплив арттехнологій на емоційну й комунікативну сфери дітей з ООП.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-психологічні засади застосування арттехнологій у наукових джерелах, уточнити їх суть, категорії та визначити

корекційно-розвивальний потенціал у діяльності з різними нозологічними групами дітей з особливими освітніми потребами.

2. Вивчити психолого-педагогічні особливості дітей з ООП та емпірично визначити первинний рівень розвитку їхньої емоційно-вольової та комунікативної сфер.

3. Проаналізувати та якісно інтерпретувати результати, отримані під час емпіричного дослідження після впровадження арттехнологій у роботу з дітьми.

4. Розробити практичні рекомендації для спеціалістів та батьків щодо використання методів арттехнологій (зокрема ізотерапії, казкотерапії та роботи з піском) у процесі психологічного супроводу дітей з ООП.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань було використано комплекс наукових методів, що взаємно доповнюють один одного:

- Теоретичні: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення науково-психологічної, спеціальної педагогічної літератури.

- Емпіричні: психолого-педагогічний експеримент, констатувальний, формувальний та контрольний етап, цілеспрямоване спостереження за діяльністю дітей.

- Методи якісного і кількісного аналізу даних: групування даних, відображення результатів у таблицях та графіках. Статистична значущість та достовірність виявлених змін перевірялася за допомогою методів математичної статистики, а саме – непараметричного критерію знаків *G*.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій практичними психологами, педагогами, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів та батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Апробація результатів дослідження. Участь у VII Міжнародній науковій конференції “ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ”, матеріали статті опубліковано у збірнику наукових праць МЦНД (Додаток Б).

Експериментальною базою дослідження обрано ТОВ “Українська гімназія “Мозаїка”” (м. Бровари, Броварський район, Київська область), що зумовлено професійною діяльністю здобувачки освіти в цьому закладі. Специфіка діяльності гімназії полягає у забезпеченні інклюзивного навчання та психолого-педагогічному супроводі дітей з особливими освітніми потребами.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розкрито теоретико-психологічні основи використання арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, у другому – представлено організацію емпіричного дослідження, узагальнені результати констатувального, формувального і контрольного етапів, а також практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій у психологічному супроводі дітей з ООП. Розгорнуту програму формувального експерименту подано в Додатку А.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Теоретико-психологічні основи використання арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) у сучасних наукових дослідженнях розглядаються крізь призму інноваційних і системних підходів, що інтегрують здобутки спеціальної психології, корекційної педагогіки та мистецтва. Упровадження цих методів в освітній простір зумовлене потребою у створенні безбар'єрного, інклюзивного та психологічно безпечного середовища, здатного забезпечити ефективний супровід дитини в умовах сучасних суспільних викликів і реформування освіти [11; 19; 20; 30; 31].

Психологічна сутність арттерапевтичного впливу полягає в його невербальній та експресивній природі, що дає змогу дитині проєктувати внутрішній стан, приховані конфлікти, страхи й переживання у творчий продукт, долаючи бар'єри, які складно вербалізувати через мовленнєві, інтелектуальні або сенсорні порушення [40; 41; 47]. Творчий процес у межах арттерапії виступає не як навчання мистецтву, а як специфічний інструмент м'якої психоемоційної стабілізації, психокорекції та актуалізації внутрішніх ресурсів особистості [19; 29; 41].

Фундаментальним теоретичним підґрунтям для використання арттерапії є концептуальні положення спеціальної психології та корекційної педагогіки про компенсацію порушень розвитку, опору на збережені функції та організацію корекційно-розвивального середовища [10; 15; 16; 22; 23].

Уведення художньої експресії в освітню діяльність сприяє активізації пізнавальних процесів, підтримує емоційну регуляцію та зміщує фокус із наявних обмежень на ресурси розвитку й самовираження дитини [8; 17; 23; 24]. Психологічні передумови ефективності арттехнологій у спеціальній освіті пов'язані з організацією гнучкої інтерактивної взаємодії, у межах якої дитина

виступає активним суб'єктом творчості, а освітнє середовище набуває корекційно-розвивального потенціалу [4; 9; 17; 19].

Важливими складниками теоретичного обґрунтування арттерапії є катарсис, емоційна регуляція, символізація переживань та зниження рівня тривожності. Узагальнення сучасних досліджень показують, що систематичні мистецько-терапевтичні інтервенції можуть позитивно впливати на психологічне благополуччя дітей і підлітків [19; 20; 39; 50]. Використання експресивної арттерапії набуває особливої теоретичної та практичної значущості в періоди кризових подій, коли творче самовираження стає для дитини одним із безпечних способів опрацювання травматичного досвіду та підтримки внутрішньої психологічної стійкості [19; 20; 30; 38].

У межах диференційованого підходу доцільність застосування окремих видів арттехнологій визначається нозологічною групою та індивідуальними особливостями розвитку дитини. Для дітей з труднощами комунікації, підвищеною тривожністю або навчальними бар'єрами ефективними можуть бути поєднання візуально-образних, рольових, музичних і сенсорних технік [8; 18; 21; 24; 33]. Для корекції емоційно-вольових порушень, проявів гіперактивності та труднощів саморегуляції доцільно використовувати методи, засновані на тактильній і кінестетичній стимуляції. Робота з пластичними матеріалами та різними фактурами сприяє розвитку дрібної моторики, уваги та навичок самоконтролю [7; 8; 15; 24]. Організація психолого-педагогічного супроводу дітей із затримкою психічного розвитку із використанням таких матеріалів дає змогу знижувати рівень тривожності, знімати м'язову напругу та розвивати навички саморегуляції [4; 20; 21].

Окрему групу становлять образно-символічні технології, спрямовані на подолання внутрішніх страхів, розвиток мовлення та соціальну адаптацію. Пісочна терапія, казкотерапія й лялькотерапія допомагають дітям трансформувати переживання у символічні образи, знижувати комунікативну напругу й поступово розширювати можливості взаємодії [8; 18; 26; 27; 33].

Систематизація контрольованих наукових досліджень підтверджує, що інтеграція експресивних мистецьких технологій у шкільний освітній процес є перспективним способом підвищення адаптаційного потенціалу особистості, розвитку емоційної сфери та підтримки соціальної інклюзії [38; 40; 41].

1.1. Сутність та види арттехнологій у сучасній психологічній практиці

Сутність арттехнологій у сучасній психологічній практиці полягає в цілеспрямованому використанні художньої творчості як терапевтичного, діагностичного та корекційного інструменту. В умовах інклюзивної освіти цей підхід розглядається не як навчання мистецтву, а як інноваційна технологія, спрямована на гармонізацію внутрішнього стану особистості [8; 18; 23; 39]. Головна відмінність арттерапевтичного процесу від традиційних занять творчістю полягає в його невербальній та експресивній природі, що створює умови для безпечного виявлення прихованих емоцій, внутрішніх конфліктів і травматичного досвіду через художні продукти [37; 39; 41].

Психологічний супровід із застосуванням арттехнологій набуває особливої актуальності в умовах подолання кризових викликів і вікових криз розвитку, виступаючи м’яким засобом психоемоційної стабілізації [18; 19; 29].

Теоретичне розуміння сутності арттехнологій ґрунтується на переході від суто лікувальної моделі до концепції розвитку особистісного потенціалу та соціальної інклюзії. У сучасній практиці творча діяльність постає як простір інтерактивної взаємодії, у якому дитина з особливими освітніми потребами є активним суб’єктом, здатним трансформувати власний стан через роботу з художнім матеріалом [4; 17; 23; 24]. Застосування експресивних мистецьких інтервенцій сприяє активізації емоційної сфери, зниженню хронічного стресу та оптимізації загального психологічного благополуччя в освітньо-соціальному середовищі [31; 32; 37]. Систематизація контрольованих досліджень підтверджує, що арттерапія має доказову наукову базу та сприяє підвищенню адаптаційного потенціалу й розвитку емоційного інтелекту [35; 37; 45].

Сучасна класифікація арттерапевтичних технологій у психологічній практиці є розгалуженою та диференціюється залежно від провідного модального каналу сприйняття й характеру матеріалу, що використовується в роботі.

Ізотерапія є одним із найпоширеніших видів арттерапії; її сутність полягає в залученні особистості до образотворчої діяльності. У працях Л.І. Прохоренко, C.A. Malchiodi та J.A. Rubin підкреслюється, що візуально-образна творчість відкриває для дитини безпечний простір самовираження та внутрішньої регуляції [22; 24; 39; 45]. Психологічний ефект ізотерапії, особливо за використання нетрадиційних технік, полягає у зниженні когнітивного контролю, подоланні страху "помилки" та стимуляції зорово-моторної координації [24; 45]. Такий вид роботи забезпечує м'яку активізацію пізнавальної сфери, зміщуючи фокус із наявних обмежень дитини на процес вільного самовираження [22; 24].

Музикотерапія та логоритміка є видами арттехнологій, що ґрунтуються на терапевтичному впливі музики, ритму, темпу та руху на психоемоційну й нейродинамічну сферу особистості. Дослідження H. Quigley та R.A. MacDonald, а також праці U.M. MacGlone, J.Vamvakaris, G.B. Wilson і R.A. R. MacDonald підтверджують позитивний вплив музично-терапевтичних інтервенцій на емоційний стан, комунікацію та залучення дітей і осіб з інвалідністю до спільної діяльності [38; 43]. Елементи цих технологій можуть інтегруватися в навчальні та індивідуальні заняття, сприяючи адаптації дітей до умов інклюзивного навчання [11; 24].

Пісочна терапія та пластикотерапія (глина, тісто, пластилін) належать до видів арттехнологій, орієнтованих на глибоку тактильну та кінестетичну стимуляцію. У працях Н. Кальки, З. Ковальчук, Л. Прохоренко та S. Karpaviciute підкреслюється значення пластичних і сенсорних матеріалів для розвитку саморегуляції, символізації переживань та активізації дрібної моторики [8; 20; 36]. Взаємодія з пластичним матеріалом сприяє зниженню тривожності, стабілізації емоційного тла та розвитку навичок саморегуляції, а робота з глиною

й ліпленням безпосередньо стимулює розвиток дрібної моторики [8; 20; 21; 36]. Залучення кінестетичних видів арттерапії є ефективною основою для подолання гіперактивності та стабілізації емоційно-вольових порушень [14; 21; 36].

Казкотерапія та драматерапія належать до образно-символічних і рольових арттехнологій. Їхній психологічний зміст полягає в можливості метафоричного проєктування та безпечного проживання складних або травматичних життєвих сценаріїв у просторі сюжету й ролі. Праці C. Rousseau та J. Guzder акцентують на цінності шкільних програм підтримки та символічних методів роботи з дітьми, які пережили травмувальні події [44]. Казкотерапевтичні методи є дієвим інструментом розвитку емпатії, подолання внутрішніх страхів і зниження рівня тривожності [9]. Положення, співзвучні цим підходам, представлено і в статті А.А. Тихомирової, де театральне мистецтво розглядається як засіб збереження ментального здоров'я через емоційне самовираження, проживання ролі, розвиток рефлексії та зниження психоемоційного напруження [27]. До цієї групи також належить ляльковотерапія, яка разом з іншими експресивними техніками використовується як засіб мікросоціальної адаптації дитини в колективі [24].

Експресивна арттерапія набуває особливого значення в періоди гострих соціальних криз, оскільки забезпечує гнучкі можливості психологічного реагування та самовираження [17; 18; 31]. Використання полімодальних арттехнік створює умови для комплексного самовираження та адаптації дитини. Цифрові формати творчої діяльності також можуть розширювати можливості індивідуалізації завдань, однак у цій роботі основну увагу зосереджено на традиційних формах арттерапевтичної взаємодії [22; 38].

Ефективне впровадження будь-якого з наведених видів арттехнологій у сучасній психологічній практиці підпорядковане гуманістичним принципам, серед яких пріоритетними є емоційна безпека дитини, безоцінне ставлення до результату та орієнтація на сам процес творчості [1; 8; 22; 38]. Системне застосування цих технологій у корекційно-розвивальній роботі сприяє зниженню комунікативного негативізму, подоланню страхів і покращенню

соціальної адаптації [8; 9; 20; 23]. Завдяки різноманітності методів і форм сучасна арттерапія забезпечує індивідуальний підхід, дозволяючи практичному психологу добирати інструментарій відповідно до психофізичних можливостей кожної дитини [3; 8; 20; 22].

1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей з особливими освітніми потребами

У сучасній спеціальній педагогіці та психології категорія дітей з ООП охоплює широкий спектр осіб, які потребують додаткової підтримки, модифікації освітнього процесу та застосування спеціальних методів навчання й виховання. Як зазначає С.П. Миронова, психолого-педагогічна характеристика цієї категорії дітей є динамічною та багаторівневою структурою, що визначається характером первинного порушення, ступенем його вираженості, а також часом виникнення порушення [14; 15]. Організація ефективного освітнього процесу в умовах інклюзії вимагає глибокого розуміння теоретико-методологічних засад застосування корекційних технологій, які дають змогу не лише компенсувати наявні порушення розвитку, а й розкрити внутрішній потенціал кожної дитини [10; 11; 22; 26].

Серед нозологічних груп дітей з особливими освітніми потребами особливу увагу дослідники приділяють дітям із розладами аутистичного спектру. Для цієї категорії характерні порушення у сфері соціальної взаємодії, комунікації та наявність стереотипних форм поведінки [29; 49]. Соціальна адаптація таких дітей потребує комплексного поєднання поведінкових і терапевтичних технологій, спрямованих на зниження тривожності, розвиток навичок комунікації та міжособистісної взаємодії [31; 42]. Окрему групу становлять також діти із затримкою психічного розвитку та синдромом Дауна.

Психологічний профіль дітей із затримкою психічного розвитку характеризується незрілістю емоційно-вольової сфери, зниженим рівнем пізнавальної активності, уповільненим темпом сприймання інформації та недостатньою сформованістю саморегуляції [4; 21; 22]. Крім того, у цієї категорії

дітей часто виявляються труднощі дрібної моторики, що негативно позначається на розвитку вищих психічних функцій, зокрема мислення та мовлення [14; 21]. У дітей із синдромом Дауна спостерігається уповільнений когнітивний розвиток, однак вони нерідко демонструють високу емоційну чутливість і готовність до наслідувальних дій, що робить їх чутливими до інтерактивних і творчих засобів навчання та корекції [11; 25].

Діти із затримкою мовлення також мають складну психолого-педагогічну характеристику. Мовленнєвий дефект часто тягне за собою вторинні зміни у психічній сфері, а саме підвищення тривожності, невпевненість у власних силах, труднощі в адаптації та страхи мовленнєвих контактів в інклюзивному середовищі [20; 21; 24]. Порушення комунікативних функцій може обмежувати взаємодію з однолітками і негативно позначатися на загальній соціалізації дитини [10; 21].

Загальною рисою більшості категорій дітей з особливими освітніми потребами є вразливість емоційної сфери, яка в сучасних умовах значно посилюється кризовими викликами. У працях І.М. Омельченко та В.В. Кобильченко підкреслено, що ситуації тривалого стресу й життєвих криз спричиняють у дітей з ООП дестабілізацію емоційного стану та підвищують потребу у психологічній підтримці [18; 19; 20]. Сучасний психологічний супровід у таких умовах потребує створення максимально безпечного й стабілізувального середовища, у якому дитина може екологічно відреагувати травматичні переживання [18; 19].

Особливості формування когнітивної сфери дітей з особливими освітніми потребами характеризуються мозаїчністю та нерівномірністю розвитку психічних процесів. Л.І. Прохоренко доводить, що за умови цілеспрямованого корекційного впливу, спрямованого на формування операційного компонента мислення, діти здатні демонструвати позитивну динаміку у засвоєнні знань [22; 23; 24].

Важливим чинником у цьому процесі є активація експресивного та емоційного потенціалу дитини, який може виступати своєрідним пусковим механізмом пізнавальної активності [22; 36; 38].

Сучасна інклюзивна та спеціальна освіта базується на інтеграції корекційно-розвивальних технологій у загальний освітній процес [5; 6; 12]. Науковці розглядають арттерапію та артпедагогіку як інструменти стабілізації психоемоційного стану та розвитку емоційно-вольової сфери дітей з особливими освітніми потребами [1; 3; 23]. Дослідження підтверджують, що використання творчого самовираження може суттєво знижувати рівень тривожності та підвищувати загальний рівень психологічного благополуччя дитини [31; 36; 44]. Ефективність таких інтервенцій підтверджується також міжнародними дослідженнями в умовах інклюзивних закладів освіти [29; 30].

Упровадження інтерактивних і арттерапевтичних технологій у спеціальних та інклюзивних закладах освіти ґрунтується на природній потребі дитини в грі, творчості та емоційному контакті [3; 8; 23]. Різні види арттерапії дають змогу розв’язувати конкретні завдання у структурі психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП. Зокрема, ізотерапія та глинотерапія ефективно застосовуються для сенсорної інтеграції, стабілізації психоемоційного стану та стимуляції кінестетичного сприйняття [8; 13; 34].

Музикотерапія виступає ефективним регулятором емоційного тонусу, сприяє зниженню агресивності та розвитку навичок невербальної комунікації [38; 43].

Казкотерапія та пісочна терапія створюють безпечний метафоричний простір, у якому дитина може опрацьовувати страхи та внутрішні конфлікти. Це особливо важливо для дітей із мовленнєвими порушеннями, дітей-мігрантів і дітей зі статусом біженця, які мають труднощі у навчанні та соціальній адаптації [9; 23; 30; 44].

Лялькотерапія та драматерапія спрямовані на подолання комунікативних бар’єрів, розвиток емпатії та успішну соціалізацію дитини в колективі [9; 23].

Цифрові формати творчої діяльності розглядаються як перспективний засіб індивідуалізації корекційної роботи, оскільки дають змогу адаптувати творчі завдання до моторних і когнітивних можливостей дитини. Водночас у цій роботі основний акцент зроблено на традиційних видах арттехнологій, які мають достатнє методичне забезпечення у вітчизняній і зарубіжній літературі [8; 22; 38].

Практичний досвід подолання локальних і глобальних криз доводить, що креативні технології є важливою складовою гнучкого психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, особливо в умовах тривалого стресу та нестабільності [17; 18; 31; 36].

Отже, аналіз психолого-педагогічних особливостей дітей з ООП показує, що фахівцям сьогодні важливо переходити від “дефіцитарного” підходу (коли ми бачимо лише порушення) до ресурсного – тобто пошуку внутрішніх сил дитини. Коли психолог розуміє реальний емоційний стан, когнітивні труднощі та сенсорні специфіки конкретної нозології, він може не просто навмання підбирати вправи, а обирати науково доцільні методи арттехнологій. Саме такий прикладний підхід допомагає дитині легше адаптуватися в класі та успішно інтегруватися в освітнє середовище.

1.3. Корекційно-розвивальний потенціал арттехнологій у роботі з різними нозологічними групами дітей

Ефективність інклюзивної та спеціальної освіти значною мірою залежить від цілеспрямованого добору терапевтичних і педагогічних інтервенцій, що відповідають нозологічному профілю дитини. Сучасні арттехнології мають виражений корекційно-розвивальний потенціал, оскільки дають змогу одночасно здійснювати психоемоційну стабілізацію, підтримувати соціальну адаптацію та стимулювати розвиток когнітивних функцій [3; 10; 11; 24]. Теоретико-методологічні засади впровадження арттерапевтичних методів доводять, що творча діяльність є не лише формою дозвілля, а й гнучким терапевтичним простором, у якому через невербальну комунікацію та художню

експресію відбувається компенсація окремих психофізичних порушень [8; 10; 13].

Психологічною основою корекційно-розвивального впливу є опора на збережені аналізаторні системи та внутрішні ресурси дитини [10; 11; 21]. Для дітей із розладами аутистичного спектру провідне значення мають технології, що сприяють зниженню сенсорного перевантаження та подоланню труднощів соціальної взаємодії. Для цієї категорії дітей ізотерапія в поєднанні із сенсорними технологіями розглядається як засіб структурування чуттєвого досвіду та зменшення поведінкової дезорганізації [28; 42; 49]. Дослідження J.A. Carpente також підтверджує результативність музично-терапевтичних підходів у роботі з дітьми з аутизмом [31].

У корекційній роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку арттехнології спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності та подолання незрілості емоційно-вольової сфери [4; 20; 21]. Взаємодія з пластичними матеріалами стимулює тактильні рецептори та позитивно впливає на розвиток дрібної моторики, яка тісно пов’язана з мовленнєвими центрами кори головного мозку [13; 20; 34]. Робота з глиною забезпечує кінестетичну інтеграцію, що є особливо важливим для дітей із ЗПР та труднощами саморегуляції, допомагаючи підвищити концентрацію уваги та сформувати навички самоконтролю [8; 21; 34].

Діти з порушеннями мовленнєвого розвитку потребують засобів, які зменшують психологічний бар’єр спілкування, мовленнєвий негативізм і надмірну тривожність. Пісочна терапія у роботі з такою нозологічною групою розглядається як засіб, що дозволяє дитині виразити переживання без слів, поступово знизити рівень тривожності та стимулювати мотиваційний ресурс до мовленнєвого спілкування [9; 23; 27].

Для подолання емоційних труднощів і підтримки успішної соціалізації молодших школярів в інклюзивному просторі активно застосовуються лялькотерапія та казкотерапія. Т.Д. Сидоренко підкреслює, що лялькотерапія допомагає дітям з ООП проєктувати власні страхи та внутрішні конфлікти на ігровий образ, що полегшує процес соціалізації в колективі та сприяє розвитку

емпатії [13; 25]. У свою чергу, О.В. Клімова розглядає казкотерапію як м’який інструмент психологічного супроводу, який дозволяє дітям засвоювати позитивні поведінкові моделі через метафоричний образ [9].

Метафоричний простір казки та піску є особливо цінним у психологічній підтримці дітей-біженців і мігрантів, які мають навчальні труднощі та пережили психотравмувальні події. Такі методи створюють безпечні умови для символічного опрацювання тривожного досвіду та поступового відновлення відчуття стабільності. Це підтверджують праці C. Rousseau та J. Guzder [30; 44].

Л.І. Прохоренко наголошує, що полісенсорний характер арттехнологій, у межах якого одночасно залучаються зір, дотик і слух, стимулює формування когнітивних операцій та полегшує засвоєння академічних знань дітьми з особливими освітніми потребами [22; 23; 24]. Залучення емоційного чинника та експресивних форм діяльності під час творчого процесу виступає пусковим механізмом розвитку пізнавальних процесів [22; 36; 38]. Важливу роль у регуляції емоційного тонусу відіграє музикотерапія, яка сприяє стабілізації психоемоційного стану, зниженню агресивності та розвитку навичок невербальної комунікації у дітей з комплексними порушеннями [38; 43].

Сучасні умови висувають нові вимоги до гнучкості психолого-педагогічного супроводу. В умовах кризових викликів арттерапія стає для дітей простором безпечного реагування на стрес через творче самовираження [17; 18; 31]. Особливої актуальності це набуває в умовах воєнного стану, коли експресивна арттерапія дає змогу дитині символічно виразити травматичний досвід, підтримати внутрішню психологічну адаптацію та сприяти соціалізації в умовах нестабільності [17; 18; 28]. Практичний досвід засвідчує, що впровадження креативних технологій у періоди локальних і глобальних криз сприяє підвищенню психологічної стійкості дитини та запобігає глибокій дезадаптації [31; 36].

Окремим інноваційним напрямом є використання цифрових форматів творчої діяльності, які відкривають додаткові можливості для індивідуалізації корекційної роботи. Використання планшетів або цифрових програм дає змогу

адаптувати рівень складності творчих завдань до індивідуальних моторних можливостей дитини, забезпечуючи ситуацію успіху та стимулюючи розвиток дрібної моторики й зорово-моторної координації [8; 22; 38].

Ефективність арттехнологій в умовах спеціальних та інклюзивних закладів освіти підтверджується контрольованими дослідженнями та міжнародними оглядами, які фіксують зниження рівня дитячої тривожності, покращення психологічного благополуччя та розширення можливостей соціальної інклюзії [29; 35; 50]. Інтеграція творчих методів у структуру навчально-методичного супроводу дітей із комплексними порушеннями розвитку забезпечує системний підхід до їхньої реабілітації [13; 20].

Отже, корекційно-розвивальний потенціал арттехнологій має диференційований характер і втілюється залежно від потреб конкретної нозологічної групи:

- для дітей із ЗПР і СДУГ – засіб стимуляції дрібної моторики, когнітивної активності та саморегуляції;

- для дітей із мовленнєвими порушеннями, емоційними труднощами та психотравмуючим досвідом – інструмент зменшення тривожності, розвитку комунікації та безпечного вираження себе.

Застосування потенціалу арттехнологій для корекційно-розвивальних цілей якраз і реалізує той самий ресурсний підхід: ми не просто працюємо з проблемою, а допомагаємо дитині трансформувати її складні внутрішні переживання, що значно полегшує її подальшу адаптацію в соціумі.

Висновки до розділу 1

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз проблеми використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП на основі сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових джерел.

На основі опрацьованих наукових джерел сформульовано наступні узагальнені висновки.

1. Важливо розуміти, що арттехнології в сучасній психологічній практиці – це взагалі не про навчання малюванню чи оцінку художнього таланту дитини. Це насамперед робочий інструмент для самовираження, розвитку та м'якої психокорекції. Оскільки творчість за своєю природою є невербальною, дитина може безпечно виплеснути свої внутрішні страхи, переживання чи приховані конфлікти. Для дітей із мовленнєвими, сенсорними або інтелектуальними порушеннями, яким важко висловити все словами, такий підхід стає чи не єдиним способом бути почутими.

2. Сьогодні класифікація арттехнологій є досить гнучкою, що дозволяє підбирати методи під конкретні сенсорні, комунікативні чи емоційні потреби дитини. На практиці найчастіше використовуються такі напрями, як ізотерапія, музична та казкотерапія, логоритміка, робота з піском, ліплення, ляльковтерапія, драматерапія, а також сучасні цифрові арттехнології. Кожен із цих видів має свій особливий корекційний потенціал і його можна легко адаптувати до індивідуальних особливостей дитини з ООП.

3. Психолого-педагогічна характеристика дітей з ООП засвідчує необхідність переходу від дефіцитарного до ресурсного підходу в організації психологічного супроводу. Діти з розладами аутистичного спектру, затримкою психічного розвитку, синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю, синдромом Дауна, порушеннями мовлення та іншими особливостями розвитку мають різні когнітивні, емоційні, сенсорні та комунікативні труднощі. У сучасних умовах хронічного стресу та воєнних викликів проблема психоемоційної стабілізації таких дітей набуває особливої актуальності.

4. Корекційно-розвивальний потенціал арттехнологій має диференційований характер і виявляється по-різному залежно від нозологічної групи дитини. Для дітей з РАС вони є засобом сенсорної інтеграції, розвитку комунікації та соціальної взаємодії; для дітей із ЗПР і СДУГ – інструментом стимуляції дрібної моторики, саморегуляції та когнітивної активності; для дітей з порушеннями мовлення, емоційними труднощами, а також дітей, які пережили психотравмувальні події, – засобом зниження тривожності, опрацювання переживань і формування безпечного простору самовираження. Окрему перспективу становлять цифрові арттехнології, які розширюють можливості адаптації корекційного впливу до індивідуальних потреб дитини.

Таким чином, можна стверджувати, що арттехнології є не просто творчістю, а цілком науково обґрунтованим і дієвим інструментом для психологічної підтримки дітей з ООП. Якщо працювати систематично й дотримуватися базових принципів – створювати емоційно безпечний простір, орієнтуватися на індивідуальність та фокусуватися на самому процесі, а не на результаті малюнка чи виробу, – це дає чудовий ефект. Дитина стає емоційно стабільнішою, у неї активізується пізнавальна діяльність, покращуються навички спілкування, і, як наслідок, вона значно легше й швидше адаптується до умов у закладі освіти.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Теоретичні положення, узагальнені в першому розділі, стали підґрунтям для побудови емпіричного дослідження, добору діагностичного інструментарію та розроблення комплексної програми корекційно-розвивальної роботи з використанням арттехнологій.

2.1. Методичний інструментарій та організація дослідження впровадження арттехнологій у роботу з дітьми з ООП

Сучасний етап еволюції спеціальної педагогіки та психології відзначається активними пошуками та впровадженням новітніх технологій, спрямованих на поліпшення процесу корекції, розвитку та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Серед розмаїття корекційних засобів особливе місце посідають арттехнології, які інтегрують у собі терапевтичний, розвивальний та виховний потенціал мистецтва. Для практичного вивчення особливостей впливу арттехнологій на психоемоційний та когнітивний розвиток дітей з ООП було організовано і проведено емпіричне дослідження.

Під час організації дослідження виконано наступні завдання:

1. Під час підготовки до дослідження була визначена вибірка респондентів (діти з ООП), вибрані діагностичні методики, описано характеристики їх проведення та особливості обробки результатів;
2. На власне дослідницькому етапі проведено діагностичне обстеження дітей, ґрунтовно розглянуто отримані результати;
3. На аналітичному етапі проаналізовано дані обстеження, виділено психологічні особливості впливу арттехнологій на розвиток дітей з ООП;
4. На рекомендаційному етапі запропоновано практичні рекомендації для психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП із використанням

арттехнологій у поєднанні з методами сенсорної інтеграції та нейрокорекції.

Вибірку дослідження становили 5 дітей з особливими освітніми потребами: 3 дитини з порушеннями мовленнєвого розвитку та 2 дитини із затримкою психічного розвитку. Серед учасників було 2 дівчинки та 3 хлопчики віком від 6 до 10 років.

Сутність арттехнологій у спеціальній освіті полягає у використанні засобів мистецтва та творчої діяльності як терапевтичного інструменту для гармонізації психоемоційного стану, розвитку когнітивної, мовленнєвої, сенсорної та моторної сфер дитини з ООП. Головною перевагою арттехнологій є їхній недирективний характер, метафоричність та орієнтація не на результат (створення художнього твору), а на сам процес творчості, що дає змогу нівелювати “синдром невдахи”.

У межах нашого дослідження комплексна робота з дітьми з ООП розкривається через інтеграцію наступних ключових компонентів:

- *Арттерапія* (ізотерапія, казкотерапія, пластилінографія тощо) – основний засіб психоемоційного розслаблення, покращення дрібної моторики та просторового мислення;
- *Сенсорна інтеграція* – цей напрям реалізується завдяки роботі з найрізноманітнішими матеріалами: від рідких фарб і кінетичного піску до круп чи глини. Така тактильна активність допомагає дитині краще відчувати власне тіло, знижує сенсорне перевантаження та допомагає адекватніше сприймати навколишній світ;
- *Нейрокорекція* – використовуються спеціальні рухові та графічні вправи (наприклад, міжпівкульна дошка, дзеркальне малювання обома руками одночасно або графомоторні треки). Це потрібно для того, щоб стимулювати ті ділянки кори головного мозку, які розвиваються із затримкою, та налагодити ефективну взаємодію між правою і лівою півкулями;

- *Індивідуальний підхід* – передбачає аналіз структури порушення дитини, її сенсорного профілю, зони актуального та найближчого розвитку.

Під час емпіричного дослідження використано наступні психодіагностичні методики:

1. *Цілеспрямоване педагогічне спостереження* за діяльністю дітей під час арттерапевтичних занять;
2. *Проєктивні арттерапевтичні методики* (“Малюнок людини”, “Красивий малюнок”, “Мій настрій”);
3. *Нейропсихологічні проби* (А. Лурія: “кулак-ребро-долоня”, тести на реципрокну координацію);
4. *Сенсорне профілювання* (модифіковані карти сенсорного розвитку для батьків та педагогів);
5. *Психолого-педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний та контрольний етапи).
6. *Методика “Рівень співвідношення “цінності” і “доступності””* (О. Фанталова, адаптована для дітей з ООП);
7. *Тест “Діагностика міри задоволеності потреб”* (А. Маслоу, адаптований для дітей з ООП);

Коротко опишемо особливості їх застосування та процедуру обробки результатів.

Цілеспрямоване педагогічне спостереження проводилося під час вільної та організованої діяльності дітей. Оцінювалися рівень залученості у творчий процес, особливості реагування на тактильні та зорові подразники (ознаки сенсорного пошуку чи захисту), стан загальної та дрібної моторики, а також здатність утримувати увагу. Результати фіксувалися у протоколах спостереження за розробленою шкалою (0–3 бали) за кожним параметром.

Проєктивні арттерапевтичні методики використовувалися для первинного оцінювання психоемоційного стану дітей. Дитині пропонувалося на аркуші паперу формату А4 виконати малюнок на задану тему (“Малюнок людини”, “Мій настрій”). Аналіз здійснювався за такими критеріями: колірна

гама (переважання темних або яскравих кольорів), сила натиску на олівець чи пензель, розташування елементів на аркуші, наявність заштриховувань, розміри зображених об'єктів. На основі порівняння показників робився висновок про рівень тривожності, агресивності та емоційного благополуччя дитини.

Нейропсихологічні проби (за А. Лурією, адаптовані для дітей з ООП) дали змогу оцінити стан міжпівкульної взаємодії та праксису. Використовувалися проба “кулак-ребро-долоня” (оцінка кінестетичного праксису та переключення рухів), тести на реципрокну координацію рук (одночасне виконання різноспрямованих рухів), копіювання геометричних фігур і графічні диктанти (оцінка зорово-моторної координації та просторової орієнтації). Кожна проба оцінювалася за якістю виконання за шкалою від 1 до 5 балів, де вищі бали свідчили про кращу сформованість відповідних функцій.

Сенсорне профілювання проводилося за допомогою модифікованих карт сенсорного розвитку (на основі підходів В. Крайтінгер та С. Кул). Батькам та педагогам пропонувалося оцінити частоту прояву у дитини тих чи інших реакцій на сенсорні стимули (тактильні, слухові, вестибулярні, пропріоцептивні) за 5-бальною шкалою. На основі отриманих даних визначався індивідуальний сенсорний профіль дитини (наявність сенсорного пошуку, сенсорної чутливості, сенсорного уникнення або низької реєстрації), що стало основою для реалізації індивідуального підходу при доборі матеріалів для арттерапії.

Методика «Рівень співвідношення “цінності” і “доступності”» (О. Фанталова, адаптована для дітей з ООП) застосовувалася у модифікованій формі з використанням наочних карток-зображень і короткої бесіди. Такий формат давав змогу оцінити співвідношення між значущими для дитини цінностями та суб’єктивним відчуттям їх доступності з урахуванням вікових, мовленнєвих і когнітивних особливостей учасників дослідження.

Тест “Діагностика міри задоволеності потреб” (А. Маслоу, адаптований для дітей з ООП) застосовувався для орієнтовного оцінювання рівня потреб у безпеці, соціальному прийнятті, повазі та самореалізації. Адаптація виявлялася у спрощенні висловлювань, застосуванні візуальних матеріалів і

поетапному представленні запитів, що робило процедуру доступною для дітей молодшої школи.

Психолого-педагогічний експеримент складався з трьох етапів:

- *Констатувальний етап* – первинна діагностика досліджуваних сфер (емоційної, когнітивної, моторної, сенсорної) за наведеними вище методиками;
- *Формувальний етап* – впроваджували розроблену комплексну програму, яка поєднала в собі методи арттехнологій, елементи сенсорної інтеграції та нейрокорекційні вправи. Вся робота будувалася суворо на принципах індивідуального підходу до кожної дитини з ООП. Сама корекційна програма була розрахована на 8 тижнів, а заняття проходили системно – двічі на тиждень (загалом вийшло 16 зустрічей);
- *Контрольний етап* – повторна діагностика за тими ж методиками для оцінювання динаміки розвитку після завершення корекційного впливу.

Процес дослідження передбачав обстеження дітей згідно з вибраними методиками (індивідуально, в комфортному для дитини середовищі), якісний і кількісний аналіз отриманих результатів, а також їх табличне і графічне відображення. Для обробки даних емпіричного дослідження застосовувалися методи якісного і кількісного аналізу результатів, в тому числі методи математичної статистики для перевірки статистичної значущості відмінностей між показниками на констатувальному та контрольному етапах через критерій знаків *G*.

Отже, організація дослідження та підібраний набір методів забезпечили всебічне дослідження результативності застосування арттехнологій у поєднанні з сенсорною інтеграцією та нейрокорекцією під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

2.2. Аналіз результатів дослідження ефективності використання арттехнологій у роботі з дітьми з ООП

Проаналізуємо результати дослідження дітей з особливими освітніми потребами, виокремимо характеристики психоемоційного розвитку, сенсорної інтеграції та нейропсихологічного статусу у хлопчиків та дівчаток, що мають порушення мовленнєвого розвитку (група А), а також у дітей із затримкою психічного розвитку (група Б). Загальна кількість обстежених – 5 дітей (2 дівчинки та 3 хлопчики віком від 6 до 10 років).

За результатами проєктивних арттерапевтичних методик (“Малюнок людини”, “Мій настрій”) було визначено психоемоційний стан дітей. Для більшості обстежених були характерні середні показники емоційного благополуччя (2 особи – 40%); лише в 1 дитини (20%) встановлено високі значення гармонійного емоційного стану, відсутність тривожності та агресивних проявів. Такий результат зафіксовано в 1 дівчинки (50% від кількості дівчат) і в 0 хлопчиків. Водночас серед дітей з різними нозологіями виявлено певні відмінності. Високі показники емоційного благополуччя більшою мірою спостерігалися у респондентів групи А (діти з порушеннями мовленнєвого розвитку) – 1 дитина (33,3% від групи), тоді як серед дітей групи Б (затримка психічного розвитку) таких результатів не виявлено. Це дає підстави вважати, що діти із ЗПР мають нижчі показники емоційної стабільності. Низькі результати за цією методикою (високий рівень тривожності, наявність агресії) встановлено у 2 дітей (40%), які демонстрували переважання темних кольорів, сильний натиск, хаотичну композицію та заштриховування. Серед них – 1 дівчинка (50% від кількості дівчат) та 1 хлопчик (33,3% від кількості хлопчиків).

Високий прояв емоційної стабільності та низької тривожності встановлено у 1 дитини (20%) – дівчинки з групи А. Ця дитина використовує яскраві, теплі кольори (жовтий, помаранчевий, зелений), малюнок розташований у центрі аркуша, лінії впевнені, без сильного натиску, відсутні ознаки агресії. Ще у 2 дітей (40%) встановлено середні показники, і 2 дітей (40%) мають низькі значення –

високий рівень тривожності, емоційної напруги, ознаки агресії. До емоційної нестабільності схильні 1 дитина з групи А (33,3%) та 1 дитина з групи Б (50%).

За нейропсихологічними пробами (А. Лурія) виявлено рівень сформованості міжпівкульної взаємодії та праксису у дітей з ООП. Високий рівень виконання проби "кулак-ребро-долоня" (безпомилкове відтворення послідовності рухів) не виявлено жодної дитини (0%). Середні показники за даною пробою (незначні помилки, які виправляються після підказки) виявлено у 2 дітей (40%), низькі значення (персеверації, порушення послідовності, спрощення проби) встановлено у 3 дітей (60%). При цьому низький рівень моторного праксису встановлений у 1 дитини з групи А (33,3%) та 2 дітей з групи Б (100%).

Проба на реципрокну координацію (одночасне виконання різнонаправлених рухів) виявилася доступною на високому рівні лише для 1 дитини (20%) – дівчинки з групи А. Середні показники виявлено у 1 дитини (20%), низькі – у 3 дітей (60%). Отже, труднощі міжпівкульної взаємодії більш властиві для хлопчиків (66,7% від хлопців) та дітей із ЗПР (100% від групи Б).

Графічні диктанти (оцінка зорово-моторної координації та просторової орієнтації) показали, що високий рівень (правильне відтворення візерунка, утримання рядка) не виявлено жодної дитини (0%). Середній рівень виявлено у 2 дітей (40%), низький – у 3 дітей (60%). Низькі показники зорово-моторної координації властиві для 1 дитини з групи А (33,3%) та 2 дітей з групи Б (100%).

За сенсорним профілюванням (опитувальники для батьків та педагогів) отримано такі результати (рис. 2.1.).

Для 2 дітей (40%) властивий профіль "сенсорна гіперчутливість", що проявляється через уникання тактильного контакту (фарби, пісок, клей), негативні реакції на гучні звуки, яскраве світло. Цей профіль демонструють 1 дівчинка (50% від дівчат) та 1 хлопчик (33,3% від хлопців), а також 1 дитина групи А (33,3%) і 1 дитина групи Б (50%).

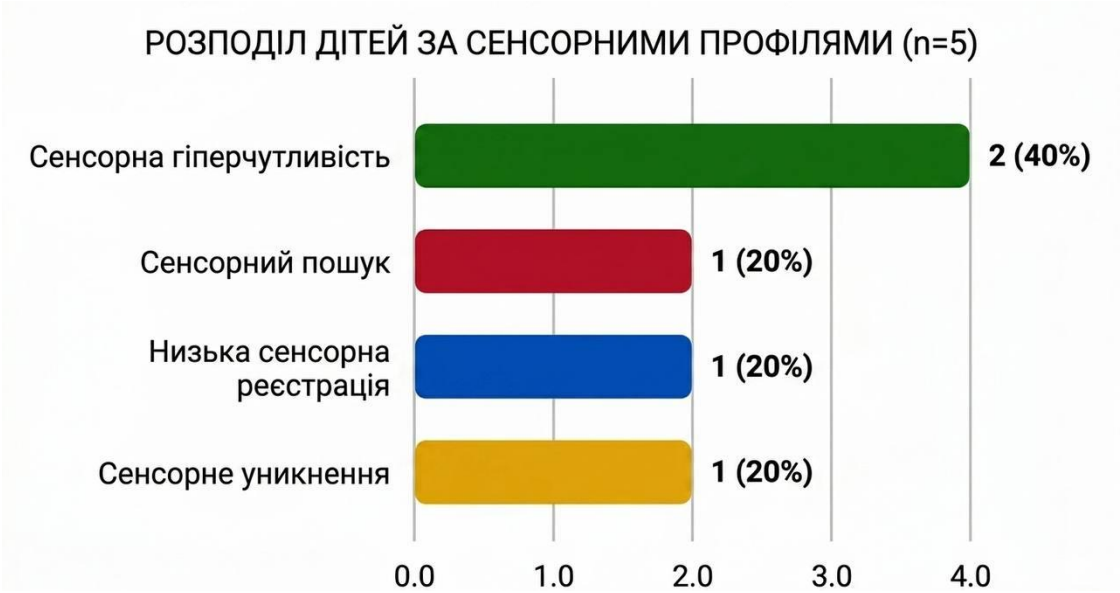

Рисунок 2.1. Розподіл дітей з ООП за сенсорними профілями (n=5)

Профіль “сенсорний пошук” виявлено у 1 дитини (20%) – хлопчика з групи А. Ця дитина постійно прагне до інтенсивних стимулів: стрибає, обертається, торкається до різних поверхонь.

Профіль “низька сенсорна реєстрація” властивий для 1 дитини (20%) – хлопчика з групи Б. Дитина не помічає мокрого одягу, не реагує на звернення, потребує дуже сильних стимулів для реагування.

Профіль “сенсорне уникнення” встановлено у 1 дитини (20%) – дівчинки з групи Б. Дитина активно чинить опір при спробах залучити її до сенсорної діяльності, може кричати, вириватися, відмовлятися від контакту з певними матеріалами.

За методикою “Рівень співвідношення “цінності” і “доступності”” (О. Фанталова, адаптація для дітей) – у зв’язку з віковими особливостями та обмеженою здатністю дітей з ООП до рефлексії, дана методика застосовувалася у модифікованій формі (бесіда з дитиною з опорою на картки-зображення). Отримано наступні результати.

Високий рівень реалізованості життєвих цінностей (оптимальне співвідношення бажаного та доступного) встановлено у 1 дитини (20%) – дівчинки з групи А. Середні показники реалізованості встановлено у 2 дітей (40%), низький рівень (значна невідповідність між бажаним і доступним) – у 2

дітей (40%). Серед дітей з низьким рівнем – 1 хлопчик з групи А (33,3%) та 1 хлопчик з групи Б (50%).

За тестом “Діагностика міри задоволеності потреб” (А. Маслоу, адаптація для дітей) визначено наступне (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Рівень задоволеності потреб дітей з ООП (за тестом А. Маслоу, адаптація)

Значимість потреб	**Всього (5 осіб)**	**Дівчата (2 особи)**	**Хлопці (3 особи)**	**Група А (3 особи)**	**Група Б (2 особи)**
1. Потреба в безпеці					
Високий рівень (незадоволеність)	2 (40%)	1 (50%)	1 (33,3%)	1 (33,3%)	1 (50%)
Середній рівень	2 (40%)	1 (50%)	1 (33,3%)	1 (33,3%)	1 (50%)
Низький рівень	1 (20%)	–	1 (33,3%)	1 (33,3%)	–
2. Соціальна потреба					
Високий рівень (незадоволеність)	2 (40%)	1 (50%)	1 (33,3%)	2 (66,7%)	–
Середній рівень	2 (40%)	1 (50%)	1 (33,3%)	1 (33,3%)	1 (50%)
Низький рівень	1 (20%)	–	1 (33,3%)	–	1 (50%)
3. Потреба в самоствердженні та повазі					
Високий рівень (незадоволеність)	2 (40%)	–	2 (66,7%)	2 (66,7%)	–
Середній рівень	2 (40%)	1 (50%)	1 (33,3%)	1 (33,3%)	1 (50%)
Низький рівень	1 (20%)	1 (50%)	–	–	1 (50%)
4. Потреба в самореалізації					
Високий рівень (незадоволеність)	1 (20%)	–	1 (33,3%)	–	1 (50%)
Середній рівень	3 (60%)	2 (100%)	1 (33,3%)	2 (66,7%)	1 (50%)
Низький рівень	1 (20%)	–	1 (33,3%)	1 (33,3%)	–

Аналіз отриманих емпіричних даних показав, що у структурі мотиваційно-потребової сфери респондентів чільне місце посідають соціальні потреби, а також прагнення до самоствердження та поваги. Водночас у 40% опитаних зафіксовано високу незадоволеність саме цими аспектами. Такі цифри вказують на те, що для досліджуваних критично важливим є міжособистісне спілкування, відчуття підтримки від свого оточення та соціальне визнання. Вони мають чітко виражений запит на повагу до власних досягнень і потребують позитивного схвалення з боку інших.

Окрему увагу привертає те, що аналогічна кількість респондентів (40%) гостро відчуває незадоволеність потребою в безпеці. У нинішніх реаліях це безпосередньо відображає дефіцит стабільності, внутрішньої захищеності та невпевненість у завтрашньому дні. При цьому для іншої частини вибірки (також 40%) цей показник залишається на середньому рівні значущості, тобто сприймається як важливий, але не домінантний чи тривожний фактор.

Що стосується прагнення до самореалізації, то у більшості учасників дослідження (60%) воно виражене на середньому рівні. Це свідчить про цілком природний інтерес до особистісного зростання, розкриття власного потенціалу та рух до життєвих цілей. Оскільки цей показник є помірним, можна припустити, що процес саморозвитку у респондентів проходить плавно, без гострого внутрішнього напруження чи конфліктів щодо неможливості реалізувати себе тут і зараз.

Аналіз гендерних особливостей показав, що серед хлопців більш вираженою є потреба у самоствердженні та повазі (66,7%), тоді як серед дівчат переважає середній рівень більшості досліджуваних потреб. У групі А (порушення мовлення) спостерігається вищий рівень незадоволеності соціальних потреб та потреб у самоствердженні (по 66,7%), тоді як у групі Б (ЗПР) більш вираженою є потреба в безпеці та самореалізації (по 50%).

Таблиця 2.2.

Динаміка показників психоемоційного та нейропсихологічного розвитку дітей з ООП (констатувальний vs контрольний етапи, n=5)

Показник	**Констатувальний етап**	**Контрольний етап**	**Динаміка**
Емоційний стан			
Високий рівень тривожності	2 дітей (40%)	1 дитина (20%)	–1 дитина
Емоційне благополуччя	1 дитина (20%)	2 дітей (40%)	+1 дитина
Наявність ознак агресії	1 дитина (20%)	0 дітей (0%)	–1 дитина
Нейропсихологічні проби			
Проба “кулак–ребро–долоня” (безпомилкове виконання)	0 дітей (0%)	1 дитина (20%)	+1 дитина
Реципрокна координація (доступна)	1 дитина (20%)	2 дітей (40%)	+1 дитина

Графічні диктанти (високий рівень)	0 дітей (0%)	1 дитина (20%)	+1 дитина
Сенсорні профілі			
Сенсорна гіперчутливість	2 дітей (40%)	1 дитина (20%)	–1 дитина
Сенсорний пошук	1 дитина (20%)	1 дитина (20%)	Без змін
Низька сенсорна реєстрація	1 дитина (20%)	0 дітей (0%)	–1 дитина
Сенсорне уникнення	1 дитина (20%)	3 дітей (60%)*	+2 дитини

Збільшення групи “сенсорне уникнення” пояснюється тим, що діти навчились усвідомлено відмовлятися від надмірних стимулів, що є позитивним результатом навчання саморегуляції.

Якщо узагальнити первинні результати, то на початку нашого дослідження у більшості обстежених дітей з ООП чітко простежувався високий рівень тривожності, певні проблеми з моторним праксисом та виражені сенсорні порушення. Проте аналіз індивідуальної динаміки після впровадження програми показав позитивні зміни.

Найбільш помітний прогрес ми помітили у дитини з групи А (дівчинка, 7 років, із порушенням мовленнєвого розвитку). За час занять у неї суттєво знизилася тривожність, покращилися показники міжпівкульної взаємодії, і вона почала активно, без страху включатися в арттерапевтичний процес. Що стосується вихованців із групи Б (діти із ЗПР), то тут динаміка виявилася не такою швидкою, але все одно якісною: у них зменшилися прояви сенсорної гіперчутливості та з’явився стійкий інтерес до творчості. Такі прояви частіше виявлялися у дітей із затримкою у психічному розвитку та в деяких хлопців. Після реалізації комплексної програми арттехнологій, сенсорної інтеграції та нейрокорекції спостерігається позитивна динаміка: кількість дітей з високим рівнем тривожності зменшилася з 2 до 1, кількість дітей з ознаками емоційного благополуччя зросла з 1 до 2, покращилися результати нейропсихологічних проб (1 дитина виконала пробу “кулак–ребро–долоня” без помилок, ще 1 дитина опанувала реципрокну координацію).

З метою перевірки ефективності впровадження арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами було використано критерій знаків G,

який застосовується для оцінювання достовірності змін у пов'язаних вибірках за невеликої кількості досліджуваних.

Для кожного учасника було визначено характер змін між результатами констатувального та контрольного етапів дослідження. Позитивні зміни позначалися знаком “+”, негативні – знаком “–”, відсутність змін – знаком “0” (у таблиці 2.3).

Таблиця 2.3

Результати застосування критерію знаків G

№ дитини	**Результат після формувального впливу**	**Знак змін**
1	Покращення емоційного стану	+
2	Покращення емоційного стану	+
3	Покращення емоційного стану	+
4	Покращення емоційного стану	+
5	Покращення емоційного стану	+

У результаті аналізу отримано:

кількість позитивних змін (+) – 5;

кількість негативних змін (–) – 0;

емпіричне значення критерію: *Gемп = 0*;

критичне значення для n = 5 при рівні значущості $p \leq 0,05$: *Gкр = 0*.

Оскільки *Gемп ≤ Gкр (0 ≤ 0)*, отримані зміни є статистично значущими на рівні $p \leq 0,05$.

Отже, математико-статистичний аналіз підтвердив, що впровадження арттехнологій дало реальний позитивний ефект для нашої вибірки дітей з ООП. Головне, що після завершення формувального етапу ми зафіксували не просто випадкові зміни, а стійку тенденцію: у дітей знизився рівень тривожності, вони стали менше проявляти агресію, а їхній загальний емоційний стан став набагато стабільнішим. Отримані математичні дані повністю доводять, що арттерапевтичні методи є дійсно ефективними і їх варто включати в систему психологічної підтримки цієї категорії вихованців.

Отримані результати критерію знаків *G* узгоджуються з даними кількісного та якісного аналізу і підтверджують припущення щодо позитивного

впливу арттехнологій на психоемоційний розвиток дітей з особливими освітніми потребами в межах досліджуваної вибірки.

2.3. Організація експерименту з використанням арттехнологій у роботі з дітьми з ООП

Виходячи з результатів констатувального етапу, була створена і реалізована програма формувального експерименту, орієнтована на корекцію психоемоційного стану, розвиток міжпівкульної взаємодії та оптимізацію сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами шляхом використання арттехнологій.

Метою формувального експерименту стало практичне впровадження та перевірка ефективності комплексної програми, в якій ми поєднали класичну арттерапію (зокрема ізотерапію, казкотерапію, пластилінографію) з елементами нейрокорекції та сенсорної інтеграції.

Розробляючи цей комплекс, ми орієнтувалися на вирішення таких *ключових завдань*:

- допомогти дітям знизити рівень тривожності й зняти внутрішню емоційну напругу;
- скорегувати наявні сенсорні труднощі та покращити міжпівкульну взаємодію;
- розвинути базові навички саморегуляції і навчити їх краще контролювати власну увагу.

Програма реалізовувалася протягом 8 тижнів із частотою 2 заняття на тиждень. Тривалість одного заняття становила 40 хвилин. Кожне заняття мало стало організаційне ядро й включало три взаємопов’язані блоки: ритуал вітання та коротку нейророзминку, основний арттерапевтичний блок з елементами сенсорної інтеграції, а також рефлексію і ритуал завершення. Така структура забезпечувала передбачуваність заняття, сприяла зниженню тривожності та створювала умови для поступового включення дитини у творчу діяльність.

У формувальному експерименті взяли участь ті самі 5 дітей з особливими освітніми потребами, які були охоплені констатувальним етапом дослідження. Заняття проводилися переважно в індивідуальній формі з урахуванням нозологічних та сенсорних особливостей кожної дитини. Зміст програми передбачав поступове ускладнення завдань, варіювання матеріалів і добір вправ відповідно до актуального стану дитини. Детальний тематичний план занять та приклади вправ подано у додатку А.

Контрольний зріз після завершення програми проводився за тими самими методиками, що й на констатувальному етапі. Це дало змогу порівняти вихідні та підсумкові показники й оцінити ефективність запропонованого формувального впливу.

Зважаючи на отримані результати, з дітьми з особливими освітніми потребами варто проводити спеціальну корекційну роботу, орієнтовану на формування емоційної стабільності, розвиток міжпівкульної взаємодії та сенсорної інтеграції засобами арттехнологій. Перспективою подальших досліджень є розширення вибірки для підтвердження статистичної значущості отриманих результатів.

2.4. Практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій у роботі з дітьми з ООП

Ефективність усієї корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ООП залежить від того, наскільки нам вдається поєднати різні методи між собою. Потрібен одночасний вплив на емоції, сенсорику та когнітивну сферу дитини. У цьому контексті арттехнології виходять далеко за межі звичайного малювання чи творчості – вони стають реальним інструментом для терапії та м’якої адаптації дитини до навчання.

Для досягнення максимальних результатів класичну арттерапію варто інтегрувати із суміжними підходами.

Практичні рекомендації щодо поєднання арттехнологій із суміжними корекційно-розвивальними підходами

1. Реалізація індивідуального підходу.

Кожна дитина з ООП має власні сильні сторони, індивідуальний профіль розвитку та певні обмеження. Тому творчий процес слід адаптувати до актуального стану, потреб і можливостей конкретної дитини.

- Модифікація матеріалу. Для дітей з порушеннями моторики замість стандартного пензлика варто використати спонжі, штампи, маркери або фломастери, пальчикові фарби.
- Дозування навантаження. Інтенсивність і тривалість занять мають відповідати рівню виснаження дитини. Рекомендується розпочинати заняття з коротких сесій (10–15 хвилин), поступово збільшуючи їх тривалість.
- Простір для вибору. Дайте дитині можливість самостійно вибрати фарби та їх відтінок, тему малюнка чи матеріал для ліплення (з тих, які ви запропонували). Це створює відчуття захищеності та влади.

2. Поєднання сенсорної інтеграції та арттерапії

Діти з ООП доволі часто мають певні труднощі із сенсорною обробкою інформації. У цьому плані арттерапія створює такий собі безпечний простір, де можна м’яко активізувати сенсорні канали й поступово навчити дитину адекватно реагувати на зовнішні подразники.

- Робота з текстурами (ліплення та живопис). Для занять чудово підходить глина, солоне тісто, кінетичний пісок, гідрогелеві кульки чи навіть звичайні крупи. Така різноманітність матеріалів допомагає дитині краще відчувати власне тіло (розвиває пропріоцепцію) та поступово знижує прояви тактильної гіперчутливості.
- Контроль стимулів. Для дітей із зоровою або слуховою гіперчутливістю доцільно використовувати спокійну фонову музику, приглушене світло та уникати надмірно яскравих матеріалів.

- Малювання на вертикальних поверхнях. Малювання на великому аркуші, закріпленому на стіні або мольберті, стимулює вестибулярну систему та укріплює м’язи кора і плечового поясу.

3. Використання комунікативних технік

Арттехнології є ефективним медіатором для налагодження контакту між педагогом і дитиною, а також для розвитку взаємодії з однолітками.

- Техніка парного малювання. Педагог і дитина малюють на одному аркуші по черзі, без слів, реагуючи на лінії один одного. Це вчить дитину взаємодіяти, тримати межі та зчитувати невербальні сигнали.
- Альтернативне спілкування. У разі, якщо дитина не говорить, можна застосувати картки PECS або візуальні графіки, що демонструють різні етапи творчого процесу. Саме зображення може слугувати способом вираження її емоційних переживань.
- Вербалізація та рефлексія. Якщо дитина володіє мовленням, доцільно використовувати описові фрази на кшталт: *“Я помітила, що ти використав багато зеленого кольору. Розкажеш, що тут відбувається?”*. Це стимулює мовленнєву активність і розвиток емоційного інтелекту.

4. Включення елементів нейрокорекції в артпроцес

Нейрокорекційні технології спрямовані на стимулювання міжпівкульної взаємодії, розвиток просторової орієнтації, зорово-моторної координації та навичок саморегуляції.

- Дзеркальне малювання. Запропонуйте дитині малювати обома руками одночасно, попередньо визначивши прості частини для малюнка. Це стимулює функціонування мозочка і мозолистого тіла.
- Малювання за алгоритмом. Створення малюнка за чіткою послідовністю дій розвиває функції програмування, контролю діяльності та довільної організації поведінки, за які відповідають лобові відділи мозку.
- Графічні диктанти у просторі. Доцільно використовувати великий аркуш або поверхню з піском, на якій дитина виконує інструкції типу: “ліворуч”,

“праворуч”, “вгору”, “вниз”. Така вправа сприяє розвитку просторового гнозису, зорово-моторної координації та навичок орієнтації у просторі.

Комплексний алгоритм побудови заняття

Для поєднання зазначених технологій доцільно дотримуватися структурованого алгоритму побудови заняття, поданого в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Структура комплексного корекційно-розвивального заняття з використанням арттехнологій у роботі з дітьми з ООП

Етап заняття	**Тривалість**	**Провідна технологія**	**Практичний зміст**
1. Ритуал привітання та налаштування	3-5 хв	Комунікативна техніка, сенсорна інтеграція	Встановлення зорового та тактильного контактів. Дитина обирає елемент привітання. Коротке налаштовування до процесу
2. Рухова нейророзминка	5 хв	Нейрокорекція	Вправи на перетин середньої лінії тіла, кінезіологічні вправи (“вухо–ніс”, “кулак–ребро–долоня”)
3. Основна творча частина	15-20 хв	Індивідуальний підхід, арттерапія	Безпосередня творча діяльність із заздалегідь адаптованими матеріалами
4. Рефлексія	5 хв	Комунікативна техніка, сенсорна інтеграція	Занурення рук у сухий басейн для зняття напруги. Оцінювання стану дитини за допомогою візуальної шкали емоцій
5. Ритуал прощання	2-3 хв	Комунікативна техніка	Складання матеріалу на місце, фіксація позитивного досвіду успішності через вербальну похвалу

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено емпіричне дослідження ефективності використання арттехнологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, обґрунтовано організацію та методи дослідження, стисло охарактеризовано зміст формувального експерименту, проаналізовано результати констатувального, формувального і контрольного етапів, а також систематизовано практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій у психологічному супроводі дітей з ООП.

На основі проведеного дослідження сформульовано наступні узагальнені висновки.

1. У підрозділі 2.1 обґрунтовано організацію емпіричного дослідження, яке реалізувалося на вибірці з 5 дітей віком 6-10 років; серед них 3 дитини мали порушення мовленнєвого розвитку (група А), а 2 дитини – затримку психічного розвитку (група Б). Дослідження було реалізоване як психолого-педагогічний експеримент і включало констатувальний, формувальний та контрольний етапи. Для досягнення мети застосовано комплекс методів: цілеспрямоване педагогічне спостереження, проєктивні арттерапевтичні методики, нейропсихологічні проби, сенсорне профілювання, а також якісний і кількісний аналіз результатів.

2. Аналіз результатів констатувального етапу, представлений у підрозділі 2.2, засвідчив наявність у більшості обстежених дітей труднощів у психоемоційній, нейропсихологічній та сенсорній сферах. Зокрема, у 40% дітей виявлено високий рівень тривожності та емоційної напруги, у 60% – низький рівень моторного праксису, труднощі міжпівкульної взаємодії та зорово-моторної координації. Сенсорне профілювання виявило різні варіанти порушень сенсорної обробки: сенсорну гіперчутливість, сенсорний пошук, низьку сенсорну реєстрацію та сенсорне уникнення. Додатково встановлено ознаки незадоволеності потреб у безпеці, соціальному прийнятті та самоствердженні, що свідчить про вразливість емоційно-особистісної сфери дітей з ООП.

3. Аналіз результатів формувального етапу експерименту підтвердив високу ефективність нашої комплексної програми, яка поєднувала арттехнології, нейрокорекцію та елементи сенсорної інтеграції. Якщо поглянути на конкретні показники, то після завершення занять кількість вихованців із високим рівнем тривожності зменшилася вдвічі (з 40% до 20%). Водночас показники емоційного благополуччя продемонстрували зворотну позитивну динаміку – зросли з 20% до 40%. Важливо також зазначити, що нам вдалося суттєво нівелювати гострі прояви дитячої агресії. Позитивні зрушення зафіксовано і на рівні нейропсихологічних показників. Зокрема, одна дитина з вибірки почала абсолютно безпомилково виконувати рухову пробу «кулак–ребро–долоня», а інша – успішно впоралася із завданнями на реципрокну координацію рук. Крім того, покращилися загальні результати написання графічних диктантів та якість зорово-моторної координації загалом. У сенсорній сфері ми помітили помітне зниження проявів гіперчутливості, а діти з недостатньою сенсорною реєстрацією почали набагато активніше реагувати на зовнішні стимули.

4. Математико-статистична перевірка отриманих даних за допомогою критерію знаків *G* повністю підтвердила достовірність цих змін. Оскільки позитивна динаміка простежувалася у всіх 5 учасників дослідження, отримане емпіричне значення ($G_{емп}=0$) потрапило в зону значущості та досягло критичної межі при рівні $p \leq 0,05$. Це математично доводить, що розроблена нами програма дійсно посприяла покращенню психоемоційного статусу та стимулювала розвиток окремих нейропсихологічних функцій у дітей з ООП.

5. У підрозділі 2.4 систематизовано практичні рекомендації щодо застосування арттехнологій у роботі з дітьми з ООП. Їхній зміст ґрунтується на принципах індивідуального підходу, модифікації матеріалів відповідно до можливостей дитини, дозування навантаження, поєднання арттерапії із сенсорною інтеграцією та нейрокорекцією, використання комунікативних технік і створення безпечного простору творчої взаємодії. Окреме практичне значення має запропонований алгоритм побудови заняття, що включає п’ять послідовних етапів: ритуал привітання, рухову нейророзминку, основну творчу частину,

рефлексію та ритуал прощання. Подібна структура занять безпосередньо працює на психоемоційну стабільність дитини, допомагає їй активніше включатися в роботу та створює умови, за яких вона може відчути ситуацію успіху. Деталізований тематичний план цієї формувальної програми описаний у Додатку А.

Таким чином, матеріали практичного дослідження яскраво доводять, що комплексне поєднання арттехнологій з елементами нейрокорекції та сенсорної інтеграції є реальним і дієвим інструментом психологічного супроводу дітей з ООП. Завдяки такому підходу ми отримуємо цілісний ефект: у дітей знижується тривожність, стабілізується загальний емоційний стан, розвиваються важливі нейропсихологічні функції та суттєво покращуються адаптаційні можливості в освітньому просторі. Саме тому розроблені нами методичні рішення мають пряму практичну цінність для роботи практичних психологів, педагогів та батьків.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на тему “Арттехнології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами” здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження проблеми використання арттехнологій у психологічному супроводі дітей з ООП, а також обґрунтовано й апробовано комплексну програму корекційно-розвивальної роботи із застосуванням арттехнологій.

Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження сформульовано загальні висновки.

1. Аналіз наукових джерел засвідчив, що арттехнології є потужним і гнучким інструментом у системі психологічної підтримки дітей з ООП. Завдяки своїй невербальній та експресивній природі художня творчість забезпечує створення безпечного терапевтичного простору для дитини. У роботі деталізовано сутність поняття “арттехнології”, структуровано їхні ключові види та розкрито реальний корекційно-розвивальний потенціал під час роботи з різними нозологіями.

2. Емпіричне вивчення психолого-педагогічного профілю дітей з особливими потребами підтвердило, що ефективність супроводу залежить від урахування індивідуального комплексу труднощів. Первинне дослідження показало, що значна частина дітей має проблеми із саморегуляцією, підвищену тривожність, а також труднощі на рівні моторного праксису, міжпівкульної взаємодії та сенсорної обробки. Це обґрунтовує недостатність ізольованих методик та актуалізує потребу в комплексному виді впливу.

3. Обґрунтовано та доведено ефективність впровадження комплексної програми, яка об’єднала арттерапію, нейрокорекцію та сенсорну інтеграцію. Зафіксовано помітні покращення не лише в психоемоційному стані вихованців та їхній здатності до саморегуляції, а й на рівні просторової орієнтації, зорово-моторної координації та сенсорної адаптації. Достовірність та статистична значущість зазначеної позитивної динаміки для всієї досліджуваної вибірки

повністю підтверджена за допомогою непараметричного критерію знаків *G*, що дозволяє розглядати запропонований комплекс як надійний метод психокорекції.

4. На основі зібраного емпіричного матеріалу розроблено практичні рекомендації для психологів, педагогів та батьків. Основний фокус порад спрямовано на алгоритми адаптації творчих завдань під індивідуальні можливості конкретної дитини, особливості поєднання ізотерапевтичних чи кінестетичних методів із руховими вправами та, найголовніше, на створення емоційно безпечної атмосфери, яка забезпечує дитині досвід успіху та успішної взаємодії.

У підсумку можна стверджувати, що мету нашої роботи повністю реалізовано, а всі поставлені завдання – виконано. Ми теоретично обґрунтували та експериментально довели, що арттехнології є дієвою опорою для дітей з ООП. Їхнє системне використання допомагає знизити рівень тривожності, стабілізує емоційне тло, розвиває навички спілкування та розширює адаптаційні можливості дитини в інклюзивному освітньому просторі.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі ми вбачаємо у розширенні кількості опитуваних та підвищення математично-статистичного аналізу ефективності різних арттехнологій у роботі з дітьми з різними нозологічними групами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березка С. В. Розвиток емоційної сфери дітей з особливими освітніми потребами засобами арттерапії. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*. 2024. С. 21–23.
2. Буйняк М. Г., Михальська С. А. Особливості психолого-педагогічного супроводу батьків, які виховують дошкільників з особливими освітніми потребами, в інклюзивно-ресурсному центрі. *Inclusion and Diversity*. 2023. Вип. 1. С. 20–23.
3. Долінчук І., Мартинюк С. Арттерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика»* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 10 квіт. 2025 р. Умань, 2025. С. 34–37.
4. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Каменщук Т. Д., Обухівська А. Г., Якимчук Г. В. Психолого-педагогічне вивчення розвитку дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивно-ресурсному центрі та в закладі освіти : метод. посіб. / за ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ, 2024. 86 с.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX.
7. Інститут освітньої аналітики. *Статистичний бюлетень щодо розвитку інклюзивного навчання в Україні*. Київ, 2025.
8. Калька Н., Ковальчук З. *Практикум з арттерапії* : навч.-метод. посіб. : у 2 ч. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3301/1/ .
9. Клімова О. В. Казкотерапія в системі інклюзивної освіти молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 58, т. 2. С. 102–106.
10. Кобильченко В. В., Омельченко І. М. *Спеціальна психологія*. Київ : Академія, 2020. 224 с.

11. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. *Інклюзивна освіта: теорія та практика*. Київ : АТОПОЛ, 2022. 364 с.
12. Концепція розвитку інклюзивної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912.
13. Лялькотерапія як засіб роботи з образом "Я" дітей з особливими освітніми потребами // *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/387401672.
14. Миронова С. П. *Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку* : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський, 2021. 182 с.
15. Миронова С. П. *Основи корекційної педагогіки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2021. 280 с.
16. Омельченко І. М. *Психолого-педагогічні основи діагностики і формування комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку*. Полтава : Техсервіс, 2015. 320 с.
17. Омельченко І. М. *Технологія формування спілкування дітей із затримкою психічного розвитку*. Полтава : Техсервіс, 2017. 180 с.
18. Омельченко І. М., Кобильченко В. В. Art therapy as a space of contemporary psychological support for preschool children with special educational needs in the context of life crisis challenges. *Наукові перспективи*. 2026. № 1(67). С. 2042–2054.
19. Омельченко І. М., Кобильченко В. В. Nurturing the mental health of a child with special educational needs in life crisis situations as a factor of the contemporary psychotraumatic society. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 1(53). С. 1962–1977.
20. Омельченко І. М., Кобильченко В. В. Theoretical dimensions of psychological support for children with special educational needs: sustainable development and the crisis paradigm. *Перспективи та інновації науки*. 2026. № 1(59). С. 3558–3575.

21. Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545.
22. Прохоренко Л. І. Програма з корекційно-розвивальної роботи “Корекція розвитку” (розвиток когнітивної сфери) (для дітей 1–4 класів). Київ : Генеза, 2025. 91 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745078/.
23. Прохоренко Л. І., Баташева Н. І. *Діти з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання*. Київ : Інтерсервіс, 2021. 312 с.
24. Прохоренко Л. І., Бабяк О. О., Баташева Н. І. та ін. *Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу* : навч.-метод. посіб. Київ : Наша друкарня, 2020. 435 с.
25. Сидоренко Т. Д. Арттерапія як необхідна складова педагогічної діяльності в інклюзивній мистецькій освіті. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 32. С. 245–252.
26. Синьов В. М., Шеремет М. К. *Спеціальна педагогіка*. Київ : Видавничий дім «Слово», 2021. 392 с.
27. Тихомирова А. А. Театральне мистецтво як засіб збереження ментального здоров’я здобувачів вищої освіти. *Вісник міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: педагогіка та психологія*. 2025. № 1. С. 145–150. DOI: 10.32782/3041-2021/2025-1-22.
28. Філатова Л. С., Хворостенко Л. Застосування арттерапії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами // *Global and Regional Aspects of Sustainable Development* : Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference (Copenhagen, Denmark, February 16–18, 2026). Copenhagen : Berlitz Forlag, 2026. P. 77–82. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/21957.
29. American Art Therapy Association. *Art Therapy and Children with Special Needs*. Alexandria, VA : AATA, 2023.

30. Beauregard C., Rousseau C., Gauthier M.-F. Sandplay and Fairy-Tale Therapy for Migrant and Refugee Children with Learning Difficulties. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. 2023.

31. Carpente J. A. Goal Attainment Scaling: A Method for Evaluating Progress toward Developmentally Based Music-Centered Treatment Goals for Children with Autism Spectrum Disorder. *Music Therapy Perspectives*. 2018. Vol. 36, No. 2. P. 215–223. DOI: https://doi.org/10.1093/mtp/mix021.

32. Centers for Disease Control and Prevention. *Data and Statistics on Autism Spectrum Disorder*. Atlanta : CDC, 2025.

33. Dunphy K., Hens T. Outcome-Focused Dance Movement Therapy Assessment Enhanced by iPad App MARA. *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9. Article 2067. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02067.

34. Dunphy K., Lebre P., Dumaresq E. et al. Reliability and Short Version of the Dunphy Outcomes Framework (DOF): Integrating the Art and Science of Dance Movement Therapy. *The Arts in Psychotherapy*. 2023. Vol. 85. Article 102063. DOI: https://doi.org/10.1016/j.aip.2023.102063.

35. Karkou V., Aithal S., Zubala A., Meekums B. Effectiveness of Arts Therapies: A Review of Systematic Reviews and Meta-Analyses. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 780233. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00936.

36. Karpaviciute S., Somanadhan S., McNulty S., Kroll T. A Scoping Review to Map the Evidence on the Use of Sandplay to Understand the Subjective Experience. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy*. 2022. Vol. 13, No. 1. P. 35–67.

37. Kobylchenko V., Omelchenko I. The Contribution Made by Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology of the NAES of Ukraine to Development of the Theory and Practice of Special Psychology. *Psychology and Personality*. 2023. Vol. 13, No. 2. P. 304–317.

38. MacGlone U. M., Vamvakaris J., Wilson G. B., MacDonald R. A. R. Understanding the Wellbeing Effects of a Community Music Program for People With Disabilities: A Mixed Methods, Person-Centered Study. *Frontiers*

in Psychology. 2020. Vol. 11. Article 588734. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.588734.

39. Malchiodi C. A. *Creative Arts Therapy Approaches for Children and Adolescents*. New York : Guilford Press, 2020. 356 p.
40. Meekums B. *Dance Movement Therapy: A Creative Psychotherapeutic Approach*. London : SAGE, 2002. 136 p.
41. Metzl E. S. Art Is Fun, Art Is Serious Business, and Everything in between: Learning from Art Therapy Research and Practice with Children and Teens. *Children (Basel)*. 2022. Vol. 9, No. 9. Art. 1320. DOI: https://doi.org/10.3390/children9091320.
42. National Autistic Society. *Autism and Creative Therapies*. London, 2025.
43. Quigley H., MacDonald R. A. A Qualitative Investigation of a Virtual Community Music and Music Therapy Intervention: A Scottish-American Collaboration. *Musicae Scientiae*. 2024. Vol. 28, No. 3. P. 573–590. DOI: https://doi.org/10.1177/10298649241227615.
44. Rousseau C., Guzder J. School-Based Prevention Programs for Refugee Children. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*. 2008. Vol. 17, No. 3. P. 533–549. DOI: https://doi.org/10.1016/j.chc.2008.02.002.
45. Rubin J. A. *Child Art Therapy*. 3rd ed. Hoboken : John Wiley & Sons, 2021. 432 p.
46. Snir S. Artmaking in Elementary School Art Therapy: Associations with Pre-Treatment Behavioral Problems and Therapy Outcomes. *Children (Basel)*. 2022. Vol. 9, No. 9. Art. 1277. DOI: https://doi.org/10.3390/children9091277 .
47. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Inclusion and Education*. Paris : UNESCO, 2023.
48. UNICEF. *Inclusive Education for Children with Disabilities*. New York : UNICEF, 2024.
49. World Health Organization. *Autism Spectrum Disorders*. Geneva : WHO, 2025.

50. Zhang B., Wang J., Abdullah A. B. The effects of art therapy interventions on anxiety in children and adolescents: A meta-analysis. *Clinics (Sao Paulo)*. 2024. Vol. 79. Art. 100404. DOI: https://doi.org/10.1016/j.clinsp.2024.100404.

ДОДАТКИ

Додаток **А**

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЗА ТИЖНЯМИ ТА БЛОКАМИ

Ритуал вітання та нейророзминка (10 хвилин, кожне заняття) Даний блок був спрямований на налаштування дитини на роботу, активізацію міжпівкульної взаємодії та підготовку сенсорних систем до основної діяльності. Ритуал вітання був однаковим для всіх занять (передбачуваність знижувала тривожність): дитина разом з психологом промовляла: “Я радий бачити тебе. Сьогодні ми будемо малювати (ліпити, грати) разом. У мене чудовий настрій!” – і плескала в долоні у визначеному ритмі. Нейророзминка варіювалася залежно від заняття і включала наступні вправи (обиралися 2-3 вправи на одне заняття):

- “Кулак-ребро-долоня” (класична нейропсихологічна проба А. Лурія): виконання послідовних рухів спочатку правою рукою, потім лівою, потім двома руками одночасно.

- “Перехресні рухи” (вправа Деннісона): торкання ліктем правої руки до коліна лівої ноги, потім навпаки – 10 повторень.

- “Дзеркальне малювання” (в повітрі або на підносі з манкою): малювання обома руками одночасно симетричні фігури (коло, квадрат, вісімку, хвилясту лінію).

- “Вушко-ніс” (проба на реципрокну координацію): лівою рукою взятися за кінчик носа, правою – за ліве вухо; за командою – зміна положення.

- “Тягнемо-штовхаємо” (вестибулярна стимуляція): сидіння на гімнастичному м’ячі, виконуючи пружинисті рухи, одночасно стискаючи та розтискаючи еспандер.

Основний арттерапевтичний блок з елементами сенсорної інтеграції (20 хвилин).

Цей блок був центральним у кожному занятті. Нижче наведено тематичний план 16 занять з описом використаних арттехнологій, сенсорних матеріалів та нейрокорекційних елементів.

Тиждень 1. Тема: «Знайомство з матеріалами».

- Заняття 1 (вівторок): пальчикове малювання на сенсорній дошці. Застосовано альтернативні матеріали: кінетичний пісок (стимуляція дотику), фарби для пальців. Дитина одночасно обома руками малювала хвилясті лінії та кола (нейрокорекція). Особливу увагу приділено дітям з профілем “сенсорна гіперчутливість” – пропонувалося спочатку торкатися сухого піску через тканину, потім пальцем, поступово збільшуючи контакт.

- Заняття 2 (четвер): пластилінографія на картоні. Застосовано різні типи пластиліну (м'який, восковий, кульковий). Дитина розтирала пластилін по площині долоні (пропріоцептивна стимуляція), формуючи основу для малюнка. Діти з профілем «сенсорний пошук» отримували додаткове навантаження (розминали твердий пластилін), діти з профілем «низька реєстрація» – яскраві, контрастні кольори.

Тиждень 2. Тема: «Мої емоції»

- Заняття 3 (вівторок): Малювання гуашшю на великому аркуші (А2). Тема – “Мій настрій сьогодні”. Дитина обирала кольори, наносила плями, лінії. Психолог коментував: “Це колір радості, а це – спокою”. Використано техніку монотипії (складання аркуша навпіл) – елемент несподіванки, що знижував контроль і тривожність. Нейрокорекція: малювання двома руками одночасно (симетричні плями).

- Заняття 4 (четвер): казкотерапія з малюванням. Психолог розповідав коротку казку про їжачка, який шукав друзів. Дитина домалювала персонажів (круговими рухами обома руками). Після казки – обговорення: «Кому було сумно? Кому весело? Як їжачок почувався?» Сенсорна інтеграція: під час слухання казки дитина тримала в руках м'яку іграшку-їжачка з різною текстурою (колючки – гладенькі – м’які).

Тиждень 3. Тема: “Чарівні лінії”.

- Заняття 5 (вівторок): графомоторні треки на сенсорній основі. Дитина проводила пальцем доріжку на підносі з манкою (тактильна стимуляція) від одного персонажа до іншого. Потім – повторення тієї ж лінії фломастером на папері. Нейрокорекція: проведення доріжки спочатку правою рукою, потім лівою, потім одночасно двома руками дзеркально (від центру до країв). Для дітей з профілем «низька реєстрація» манку зафарбовували у яскравий колір харчовим барвником.

- Заняття 6 (четвер): ниткографія. Дитина викладала на бархатному папері кольорові нитки (різної товщини та фактури) у вигляді хвиль, спіралей. Потім притискала другим аркушем — виходило відбиток. Вправа розвивала дрібну моторику та просторове мислення. Діти з профілем «сенсорний пошук» отримували додаткові матеріали — шнурки, стрічки, мотузки з вузликами.

Тиждень 4. Тема: «Чарівні долоньки».

- Заняття 7 (вівторок): малювання долонями. Дитина обводила свою долоню (окремо праву, ліву), потім зафарбовувала їх різними кольорами. Нейрокорекція: одночасне обведення двох долонь (дзеркально). Потім – вирізання долоньок та складання з них “квітки дружби” (всі 5 дітей робили спільний виріб на окремому занятті, що формувало соціальну потребу). Сенсорна інтеграція: використання пухнастих помпонів, ґудзиків для прикрашання.

- Заняття 8 (четвер): ліплення з тіста. Дитина замішувала сольове тісто (пропріоцептивна стимуляція), додавала харчові барвники, ліпила фігурки тварин. Тісто мало різну консистенцію (спочатку рідке, потім густе). Це заняття було особливо ефективним для дітей з профілем «сенсорна гіперчутливість», оскільки тісто – нейтральний, безпечний матеріал, який поступово знижував тактильний захист.

Тиждень 5. Тема: «Кольори та звуки»

- Заняття 9 (вівторок): малювання під музику. Використано музичні фрагменти з різним темпом та настроєм (Вівальді – спокій, Орф «Карміна Бурана» – напруга). Дитина обирала колір та малювала те, що відчуває. Полотно

– великий аркуш на підлозі (зорово-просторова стимуляція). Нейрокорекція: під час швидкої музики — швидкі, розмашисті рухи двома руками, під повільну – плавні, закруглені. Для дитини з профілем «низька реєстрація» музику підсилювали (динаміки ближче).

- Заняття 10 (четвер): аплікація з природних матеріалів. Використано листя, жолуді, насіння, камінці, крупи (різна текстура). Дитина створювала композицію "Мій чарівний ліс". Сенсорна інтеграція: сортування матеріалів наосліп (у мішечку). Діти з профілем «сенсорний пошук» отримували додаткові вібраційні стимули (наклеювали ґудзики, які клацають).

Тиждень 6. Тема: "Я і мої друзі"

- Заняття 11 (вівторок): колективний колаж (здійснювалося як підгрупове заняття для 2-3 дітей). Тема – "Наш спільний дім". Діти разом обирали матеріали (вирізки з журналів, наклейки, фарби, фломастери) та створювали один великий малюнок на аркуші А1. Психолог фасилітував взаємодію, допомагав розподіляти зони відповідальності. Це заняття було спрямоване на задоволення соціальної потреби та потреби у самоствердженні.

- Заняття 12 (четвер): лялькотерапія. Дитина обирала ляльку (пальчикову або рукавичкову) та розігрувала сценку "Як я допоміг другові". Психолог виконував роль другого персонажа. Після сценки – малювання свого настрою фарбами (продовження арттерапії). Для дитини з профілем "сенсорне уникнення" лялька ставала "посередником" – дитина говорила від імені ляльки, що знижувало тривожність.

Тиждень 7. Тема: "Мої досягнення"

- Заняття 13 (вівторок): малювання "Я через тиждень" (проєктивна методика). Дитина малювала себе в майбутньому – після того, як навчилася чогось нового (наприклад, гарно малювати, ліпити). Використано техніку фроттажу (натирання свічкою) – елемент несподіванки. Нейрокорекція: штрихування обома руками одночасно (від центру до країв). Психолог акцентував увагу на досягненнях дитини: "Ти вже вмієш проводити доріжки!", "Подивись, яскраві кольори!".

- Заняття 14 (четвер): виготовлення “Скриньки досягнень”. Дитина прикрашала картонну коробку (аплікація, малювання, наклейки) – це була її особиста скринька, куди психолог складав кращі малюнки та вироби. Сенсорна інтеграція: використання матеріалів з різною текстурою (оксамитовий папір, фольга, тканина). Це заняття посилювало потребу в самоствердженні та формувало позитивну самооцінку.

Тиждень 8. Тема: “Свято творчості” (підсумкове заняття)

- Заняття 15 (вівторок): спільне панно “Наші враження” (всі 5 дітей працювали разом). На великому аркуші ватману діти залишали відбитки своїх долонь (різнокольорові), на кожній долоньці писали (або психолог писав під диктовку) одне слово-емоцію (“радість”, “дружба”, “успіх”). Потім діти прикрашали панно наклейками, блискітками, стрічками. Сенсорна інтеграція: використання сенсорної доріжки (масажні килимки) для підходу до панно.

- Заняття 16 (четвер): Виставка. Психолог організував виставку всіх робіт, створених за 8 тижнів. Кожна дитина обирала свою улюблену роботу та розповідала про неї (з допомогою психолога). Ритуал прощання: діти отримали дипломи “Юний художник” та невеликі подарунки (набори пальчикових фарб, пластилін). Завершальне коло: “Мені сподобалось...” – кожен говорив одне речення про заняття.

Рефлексія та ритуал прощання (10 хвилин, кожне заняття). Цей блок був спрямований на закріплення позитивного емоційного досвіду та формування навичок самоусвідомлення. Психолог ставив дитині 2-3 запитання: “Що тобі сьогодні сподобалося найбільше?”, “Якого кольору твій настрій зараз?”, “Що було важко?”. Відповіді фіксувалися у щоденнику спостережень. Ритуал прощання: дитина складала долоньки разом з психологом, промовляла: “До побачення, я чекатиму наступного заняття”, та отримувала невелику наклейку (система заохочення). Для дітей з профілем “сенсорне уникнення” ритуал був скороченим – лише помах рукою та наклейка.

Індивідуальний підхід у рамках формувального експерименту.

Спираючись на дані сенсорного профілювання та нейропсихологичного обстеження, ми розробили індивідуальні мікропрограми (модифікації) в межах загального корекційного комплексу. Це дозволило точково врахувати специфіку кожної дитини:

Профіль “Сенсорна гіперчутливість” (дівчинка, 7 років, група А).

Головним завданням тут було мінімізувати ризик емоційного перевантаження. Робочі матеріали ми вводили максимально м'яко та поетапно: починали із сухих тактильних стимулів (манна крупа, сухий пісок) і лише згодом, при звиканні, переходили до вологих (гуаш, клей). Під час занять суворо контролювався акустичний режим — ми повністю виключили різкі та гучні звуки. До структури нейрокорекційної розминки обов'язаково включалися дихальні техніки, спрямовані на зниження психоемоційного стресу, а для профілактики втоми дитині щоразу надавалися короткі терапевтичні паузи тривалістю 1–2 хвилини.

Профіль “Сенсорний пошук” (хлопчик, 8 років, група А).

Ця модифікація вимагала активного насичення середовища подразниками. Ми побудували заняття так, щоб творчі завдання постійно чергувалися з інтенсивними руховими елементами (наприклад, стрибками на фітболах між основними етапами роботи). Візуальний ряд був максимально яскравим та контрастним. Для забезпечення адекватного пропріоцептивного навантаження (м'язового відчуття) ми активно додавали вагові матеріали — природне каміння, важкі сорти пластиліну та глину.

Профіль “Низька сенсорна реєстрація” (хлопчик, 9 років, група Б).

Оскільки у цієї дитини поріг сприйняття стимулів суттєво підвищений, нам було важливо «розбудити» нервову систему. Для цього використовувалися максимально контрастні поєднання (наприклад, малювання насиченими неоновими фарбами на щільному чорному папері). Ми підсилили аудіальний супровід занять ритмічною музикою та інтегрували вібраційні стимули за допомогою спеціальних фактурних масажних кульок. Зважаючи на динаміку

працездатності, всі зустрічі з цим хлопчиком проводилися виключно у ранкові години, коли ресурс уваги є найвищим.

Профіль «Сенсорне уникнення» (дівчинка, 10 років, група Б).

Стратегія роботи базувалася на наданні дитині контролю над ситуацією та простору для адаптації. Дівчинка завжди мала право вибору інструментів — якщо вона відмовлялася бруднити руки, пальчикове малювання легко замінювалося роботою з пензлями чи спонжами. Перші 5 хвилин кожного занять їй дозволялося займати позицію пасивного спостерігача: ми залучали її до процесу поступово, використовуючи ігрову ляльку-посередника. Окрім того, для стабілізації емоційного стану застосовувалися м'які техніки заземлення, зокрема використання спеціальної обтяженої качалки на колінах під час сидіння за столом.

Додаток **Б**

АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Участь у VII Міжнародній науковій конференції “ТЕОРІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ НАУКИ” (м. Чернігів, 12 червня 2026 р.), статтю опубліковано у збірнику наукових праць МЦНД (ISBN 978-617-8582-52-4, DOI 10.62731/mcnd-12.06.2026)

Макарічева Я.О., Тихомирова А.А. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ. Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки: збірник наукових праць з матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, м. Чернігів, 12 червня, 2026 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ “УКРЛОГОС Груп”, 2026. С. 417-422. https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/12.06.2026/98

